

26.09.2023
Урок №3
Група №16

Тема уроку Поняття норми в сучасній українській літературній мові.
Нормативне й ненормативне мовлення. Типи норм.

Мета (*формування компетентностей*):

предметні: знання про норми сучасної української літературної мови;

нормативне та ненормативне мовлення: про типи норм;

ключові: розвивати культуру мовлення;

комунікативні: навички увести бесіду про культуру спілкування в різних ситуаціях;

інформаційні: навички самостійної роботи з лінгвістичними довідниками;

загальнокультурні: прагнення оволодівати літературною українською мовою.

Результати навчально-пізнавальної діяльності:

- знаннєвий компонент: студент розуміє суть понять «лексична норма», «лексичне значення слів», «типи норм», пояснює суть «нормативна й ненормативна лексика»

- діяльнісний компонент: організовує свою діяльність, ставить цілі, планує, прогнозує, дотримується лексичної норми в усних і писемних висловлюваннях

- ціннісний компонент: висловлює власне розуміння цінностей, демонструє повагу до себе і інших

- емоційний компонент: висловлює адекватні почуття і враження від прочитаного й прочитаного

- поведінковий компонент: демонструє активність на занятті, ініціативність, відовідальність.

Обладнання: комп'ютерний клас, підручники, словники, робочі зошити.

Дидактичні та методичні матеріали: Підручник для 10 класу. Українська мова. О. Авраменко, В. Пахаренко. Київ, «Грамота», 2018.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ ГРУПИ ДО ЗАНЯТТЯ

Читаю вірш І. Франка «Ой ти, дівчино, з горіха зерня...»
Яка основна думка твору?

Поясніть розділові знаки в ньому.

Ой ти, дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько – колюче терня?
Чом твої устонька – тиха молитва,
А твоє слова остре, як бритва?
Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце пожегом?
Ох, тії очі темніші ночі,
Хто в них задивиться, й сонця не хоче!
І чом твій усміх – для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?
Ой ти, дівчино, ясна зоре!
Ти мої радощі, ти моє горе!
Тебе видаючи, любити мушу,
Тебе кохаючи, загублю душу.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Самоаналіз

Чи траплялись у вас випадки порушення мовних норм, скажімо, орфографічних, пунктуаційних, орфоепічних?

Чим це зумовлено? Поясніть

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ І ЗАВДАНЬ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

2. Аналіз змісту поетичних рядків

- Уважно послухайте слова Людмили Савчук про рідну мову.
- Як ви розумієте основну думку вірша?

Як воду п'ю із чистої криниці,
З-поміж людей вишукую слова.
І наша рідна мова-чарівниця
У віршах повнозвучних ожива.
Цвіте, як квітка маку серед поля.
Дзвенить, як пісня пташки чарівна.
І хоч нелегка в Україні доля,
Та вірю все ж відродиться вона.
І буде людям Україна – мати,
Не мачуха, якою нині є.
І мову рідну будуть шанувати,
Як найбагатіше надбання своє.

IV. ПОЯСНЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Ознайомлення з теоретичним матеріалом

Сучасна українська літературна мова в обох своїх різновидах — писемному й усному — становить оброблену, відшліфовану, упорядковану вченими, письменниками, іншими видатними діячами культури форму загальнонародної національної української мови.

Найголовніша ознака літературної мови — це її унормованість, властиві їй норми. Мовною нормою виступає будь-яке усталене й загальноприйняте в мові явище — звук, сполучення звуків, морфема, значення слова чи фразеологізму, форма слова, той чи той різновид словосполучення чи речення, синтаксичної нечленованої конструкції. Кожне з цих явищ сприймається як зразок і як обов'язкова одиниця для використання всіма носіями мови. Наприклад, іменники III відміни в орудному відмінку однини закінчуються на *-ю* (молоддю, ніччю, сіллю). Тільки з таким закінченням і належить уживати ці форми слів. Закінчення *-ю* в цьому випадку нормативне, є однією з морфологічних норм мови. Її характеристика, опис мають назву мовного правила. Теорія морфології, фонетики, усіх інших розділів науки про мову якраз і виявляється в морфологічних, фонетичних та інших мовних правилах. У вигляді мовних правил мовні норми найповніше й у певній системі викладено в словниках, підручниках і посібниках з граматики, фонетики, орфографії тощо.

Випишіть назви норм української літературної мови в зошити. Система норм мови внутрішньо поділяється на такі різновиди:

1. Фонетичні норми. Стосуються закріпленого у всенародній літературній практиці вимовляння голосних і приголосних звуків, різних сполучень звуків: наприклад, у слові *джерело* перший звук є злитим [ʃ] і саме так слід його вимовляти; обидва звуки [e] в ненаголошеній позиції вимовляємо як [e^н], тобто з певним наближенням до [и], а звуки [р] та [л] мають у цьому слові таку ж природу, як і поза словом.

2. Лексичні норми. Охоплюють ті лексичні значення слів мови, які закріпилися за словами. Наприклад, на означення зустрічі двох чи кількох осіб (здебільшого за домовленістю) вживається слово *побачення*, а не *зобачення* (діалектизм).

3. Фразеологічні норми. Виявляються в такому вживанні фразеологізмів (стійких словосполучень), коли не спотворюються їхній зміст і граматична будова. Наприклад: *за боки братися*, тобто «сильно сміятися»; *на вудочку попастися* — «дати себе ошукати, обдурити».

4. Морфологічні норми. Полягають у правильному вживанні морфем (значущих частин слова). Наприклад, іменники *солдат*, *відкриття* слід вживати в родовому відмінку множини тільки із закінченням *-ів* (*солдатів*, *відкриттів*).

5. Синтаксичні норми. Виявляються в усталених зразках побудови словосполучень, речень, у способах поєднання слів і речень. Наприклад, нормою є вживання форм словосполучень *два (три, чотири) зошити*, *п'ять зошитів* (а не *два зошитів* чи *п'ять зошити*).

6. Стилiстичні норми. Дотримання їх забезпечує найбільш раціональне вираження думки за певної конкретної життєвої ситуації, оскільки при цьому максимально враховуються мета, характер мовлення і стильова приналежність слів (уживаються слова урочистого звучання або фамільярні, згрубілі, з тим чи тим значенням суб'єктивної оцінки — зменшеності чи зневажливості тощо); унаслідок цього мовне оформлення поетичного твору відрізняється від оформлення заяви, замітки до газети чи наукової праці з хімії; допускається лише певна синтаксична сполучуваність певного слова з іншими. Наприклад, стилістично нормативними є словосполучення у *змаганнях беруть участь* (а не *приймають участь*), *екзамени складають* (а не *здають*) тощо.

7. Орфоенічні норми. Виявляються в усталеному, закріпленому традицією вимовлянні ненаголошених голосних звуків, дзвінких і глухих приголосних, різних звукосполучень, окремих граматичних форм, у правильному наголошуванні слів. Наприклад, дзвінкі приголосні в кінці слів треба вимовляти без оглушення, дзвінко (*дуб*, *діловод*, *мороз*, *трикотаж*); слова *ознака*, *предмет* вимовляємо за наголосом на другому складі, а в словах *сімдесят*, *вісімдесят* наголошуємо останній склад.

8. Орфографічні норми. Представлені в обов'язкових написаннях слів. Наприклад, префікси *роз-*, *без-* *від-*, *над-* завжди пишемо однаково: *розбити і розпитати*, *відробити і відпрацювати*.

9. Пунктуаційні норми. Визначаються правилами вживання розділових знаків у письмовому тексті.

1. Робота з підручником

*Прочитайте теоретичний матеріал у підручнику: 10 клас, О. Авраменко, с.14

*Виконайте вправу (усно): с. 15, впр.3

2. Саморегуляція

*Зверніть ще раз увагу на тему уроку.

- У чому нам ще слід розібратися
(Нормативне і ненормативне мовлення)

3. Спостереження над мовним матеріалом

*Прочитайте речення. Визначте в них діалектизми.
Чи є вони нормативними ?

Завдання 1

Спросив Іван ціле село: «Дякую вам fajно, газди і газдині, щосте мі Мали за газду, а мою за газдиню ...Аді стою перед вами і говорю з вами, а той горб не виходить ми з голови ... Все забуду, а його не забуду. Співанки-м знав-та й на нім забув-єм, силу мав-та й на нім лишив-єм». Одна сльоза покотилася по лиці, як перла по скалі.

Завдання 2

Здивований лагідним тоном хлопець мовчав.

– Мені неня купила нову запаску ... і постоли... і мережані капчурі ... і ...

Він все ще не знав, що сказати.

– Я ся обую fajно та й буду дівка ...

Тоді йому заздрісно стало.

– А я вже вмю грати в денцівку.

– Наш Федір зробив си таку fajну флюяру ... та й як заграє.

Завдання 3

Складіть свій словничок із 10 слів, які ви чули від знайомих, родичів, від бабусі, яка проживає в селі тощо

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Самостійна робота

- Випишіть із твору І. Нечуй-Левицького «Кайдашева сім'я», який ви вивчаєте, один-два абзаци, визначте в них норми української літературної мови, поясніть їх у формі відповідних мовних правил.

3. Творча робота

Викладіть свій погляд на проблему: «Одвічна проблема протистояння поколінь: чи має вона місце в сучасному світі?» з дотриманням усіх норм сучасної української літературної мови (усно).

VI. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- Чим характеризується літературна мова?
- Назвіть норми сучасної української літературної мови.
- Що є головною ознакою культури мовлення?

VII. ПІДСУМОК ЗАНЯТТЯ

- Чим саме тема уроку може допомогти вам підвищувати культуру власного мовлення? Обґрунтуйте.

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте теоретичний матеріал за підручником.
2. Перегляньте експрес-урок О. Авраменка за посиланням:
https://www.youtube.com/watch?v=nezy-h6_cn8

3. §3, с.17; впр.7 (письмово)

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту
[**tanita.yar2018@gmail.com**](mailto:tanita.yar2018@gmail.com)

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та номер уроку.